

CHYDENIUS, ANDERS
JUSLENIUS, SAMUEL

**Tankar om husbönders och tienstehions
naturliga rätt; upgifne af Anders
Chydenius ... Stockholm, trykt i kongl.
tryckeriet, 1778.**

Stockholm
1778

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.

Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> alla boken.

- <http://search.books2ebooks.eu/>

CHYDENIUS

Polit. Econ.

Allen-

(Bar)

1778

1700-1829

Polit. skon
Alen
(Bog
o.

TANKAR ¹⁷⁷⁸ 1700-1829

Om

Husbönders och Tienstehions

Naturliga Rätt;

Uppgifne

Af

ANDERS CHYDENIUS,

Kyrkoherde i Gamla Carleby.

STOCKHOLM,

Trykt i Kongl. Tryckeriet, 1778.

5c Anmärkingar 1778
Pamphlet

2 ind 2 1/2
20 1/2 1/2

TIL
HANS MAJ:T
KONUNGEN.

III
HANS MAJ:T.
KÖNIGEN.

Stormächtigste Allernädigste
Konung!

DEN dygden, at älska menniskor och sit fädernesland, låg hos Eder Kongl. Maj:ts undersåtare i själtoget, uti en tid, då alla försök at betyga den och gagna sin fosterbygd, blefvo räknade för brott; men ju mera Eder Kongl. Maj:ts höga ädelmod och ömhet för vårt slägte hunnit blifva undersåtarne bekante, ju mera hafver ock samfunds-dygden börjat hos oss få lust oh upquickna.

Denna undersökning är ock et nytt skott af summa förvisnade planta; och emedan Eder Kongl. Maj:t är den Sol, af hvilkens lifvva strålar och värma den har hemtat hela sin varelse, hörer den ock derföre hel och hållen Eder Kongl. Maj:t til.

Desse blad afhandla et ämne, lågt för menniskoslägtets förtrampare, men värdt al Eder Kongl. Maj:ts höga upmärksamhet.

De

De röra de ringaste, men nyttiga medborgares rätt, som af Sveriges inbyggare bära de tyngsta bördor, genom sin slit rykta den Svenska jorden, och med sin suett förefse andra medborgare med nödtorfter och beqnämligheter.

I deras tillväxt består Rikets naturliga styrka, och det ankommer på Eder Kongl. Maj:ts Nåd, at genom fri-bref för dessa obrotliga undersåtare befordraden, och hos samtida och efterkommande uphöja Sin Egen sanna Ära.

Ömhet för medborgares rätt har ålagt mig et fullmäktigskap för Rikets Tienstehion, det jag ej trodt mig värdigt förefsa, innan jag fått tolka deras förtryck för Thronen.

Allernådigste Konung!

Ack! Lät då en nåde-slägt derifrån vederquicka dessa ringaste undersåtare, och et Konungsligt Ädelmod uphielpa deras nedgrafna och quannade frihet!

Framhårdar med aldradiupastic vördnad

Stormägtigste Allernådigste Konung,
Eder Kongl. Majestläts

Gamla Carleby
d. 12 Sept. 1778.

allerunderdånigste tropliktigste tienare
och undersåte.
ANDERS CHYDENIUS.

Uti en tid då store och nye upptäckter fke i alla naturens riken, då vetenskaper updrifvas til ovanlig högd, då snillen och vitterhet upmuntras, och konsten frambringar nästan underverk emot de förra tider, är det bekymmersamt at se det dyraste af alt, mennisko-slägtets rätt, vårdslöfas.

Vi få väl icke neka, at vår tid ju frambragt äfven snillen, som högt sig öfver den okunnoghets och egennyttas dimb-krets, som gömmer största delen af vårt slägte, och ifrån et längre afstånd, utan fördomar och i sammanhang sett, och försvarat våra almäna rättigheter; men ack! huru få äro icke de? och huru liten öfvertygelse hafva icke de kunnat gifva åt sit slägte, och dem som med mennisko-slägtets tilväxt och förkofring hafva et gemensamt intresse, och tillika ega förmåga at göra millioner lyckeliga?

Här tviflas icke om mindre än första grundfanningarna til mennisko-slägtets fälhet. Vår tids moralister hafva ännu ej kommit öfverens sin emellan om dem, än mindre hafva de kunnat inpregla dem hos andra och göra dem almäna. Jag nekar icke, at ju det almäna bästa torde varit allas ögnamärke, men medlen, som dertil af dem foreslås, strida snörrätt emot hvarandra.

Få gifvas, som tala för den Borgeliga Friheten, fast de flesta bära frihets-bladet i mun-

nen, och de få, som arbeta sig fram denna vägen, och betrakta menniskliga rättigheter, såsom tillhörande menniskor i gemen, anses af större delen för sielssvålds försvarare och politiske fritänkare. Andre tala väl mycket om frihet, men förstå dermed vissa mennisko-flockars eller personers friheter, och glömma bort de ringaste, som ej haft den lyckan at hinna inom de andres forskansningar; utan, ju mera desse forskansningar utvidgas åt de andra, måste naturligt vis blifva få mycket mera trängde, och rum-ville på vårt jordklot.

Men få finnes ock sådana, hvilka som knappast tola frihets namnet, utan af mennisko-slägtets naturliga okynne, hvaraf menniskor i sit sielssvåld alltid gifva de bedröfligaste vedermälen, sluta, huru angelägit det måtte vara, at genom förfatningar reglera allt, ända til det minsta af deras gerningar. Det synes, som de ville tro, at Almagten ej varit i stånd at sätta menniskan i det skick på jorden, at hon kunde bestå, föröka sit släkte, och lefva på jorden, om icke de genom privilegier, skråordningar, prämier, uppsyningsmän och executorer uti deras näringar skulle uprätthålla vårt släkte. I sådan affigt arbeta de med mycket bekymmer, skrifva lunta på lunta om ordning, tilfyn och plikt uti näringarna: de smyga hos Furstar in sina förslager, der de af små olägenheter göra lifsfaror, och saknaden af någon omättelig vinst hos några betydande medborgare, för hela samhällets undergång. De erbjuda Furstar sin tjenst, och visa huru genom
 nya

nya förfatningar och mera ordning och tillfyn den snart i deras tankar nedrämlande staten kan förvaras från undergång. Man får ej eller förtiga, at ibland ofs gifves förslagsmakare, som äro aldeles närsynte, hvilke alenast gräfva omkring sig sielfva det mästa de kunna, såsom mullvaden, och tro det almäna vara nog lyckligt, då de alenast sielfve få utvidga sina rättigheter.

I så fatta omständigheter, och då olika grunder förvaras til Rikets tillväxt och bestånd och vårt släktes välhet, är ej underligt, at Regenter äfven i den uplystare delen af verlden famla i mörker, och med största nit för sit Rikes bästa ofta rifva ned med den ena handen, hvad de med den andra upbygga. Och de störste af dem, som verkligen högt sig öfver almäna fördomar och hunnit upstiga til den fulkomligheten, at älska menniskor i gemen, och arbeta derpå, at göra dem lyckliga med sig, möta uti sielfva verkställigheten deraf nästan oöfvervinneliga hinder. Hvar finner en Regent rådgifvare af så höga, så ädla tankefatt? Får han dem, så arbeta de mäktige, hvilkas interesse är stridigt med det almännas, at beröfva honom dessa stöder, genom corruption eller list. Vil han på en gång afbryta trældoms-oket af sina underlätare, blifver han ofta uti sielfva enväldets-riken vanmäktig at verkställa det: gör han det småningom, så uttröttas hans välmening af deras klagan, som tro sig olyklige, då de förlorat sin befallande magt emot de ringare, och förtryta i själen,

at se dem lefva frie och nöjde, som de trott vara födde, at tråla för deras begär, och vid hvart steg läggas nya hinder i vägen. Hvad under då, at så få Förstär hinna upnä et så flort ändamål? Dertil fordras den fulkomligaste öfvertygelse om grunderna til et folks välhet: Dertil fordras en naturlig drift och härdighet, at arbeta sig fram igenom alla svårigheter; men änteligen fordras ock dertil et genomträngande snille, en eld, en outfläckelig åhoga at tjena menniskor och sika efter Förstär fanna ära, som ingalunda består uti lagrar öfverskölda med mennisko-blod, eller inkräkningar af landskap, hvars inbyggare stupat på gränsen deraf, at förvara sin förra regents herravälde öfver sig, utan i det, at skydda jordenes inbyggare för våld af sit eget slägte, som gör dem berättigade, at med fog räknas ibland gudar på jorden. Denna eld är alena den, som kan göra dem outtrötteliga at arbeta på så stora ändamål.

Men ofs som underfätare äre och mene väl emot vår fosterbygd, ofs, säger jag, tilkommer, at genom skrifter med och mot utvikla utur sina gömmor grundfanningarna til mennisko-slägtets välhet, om icke at uplysa Förstär, dock at öfvertyga ofs inbördes om rätta medlen dertil; at då Regenter följa dem, vi då vore tilvande vid ädelmodiga tanke-fatt, och nitiske at hos den tanklösa höpen arbeta på öfvertygelse om ändamålet och verkan af fädana steg.

I så menlös affigt har ock jag för denna gången fattat til pennan: De ringastes frihet hafver blifvit ämnet för min undersökning: Jag
kan

kan ej härutinnan tala för eget intereffe, ty jag är fielf årligen behöfvande af 12 eller 13 lagstadda tienstehion; och borde derföre inarare fiunga utur samma pipa med stor del andra husbönder; men jag räknade mig ovärdig, at vara *GUSTAF den III.* underlåte, om jag emot öfvertygelse skulle förtiga de ringastes rätt; såsom jag gerna förlåter dem, som af felande öfvertygelse föka at quäfva den lilla frihets gnifta, som tienste-folket än kunde åtniuta. Bevägne Läsare! Sök sanningen och affå ej förr än du finner och följer den.

§. 2.

Anledningar at tänka och skriva i detta ämne hafva i vår tid varit mångfaldige. Så ofta jag slår up *Kongl. Förordningen om Tienstefolk och Legohion* af den 21 Augusti 1739, och des I. Art. §. 1. kan jag ej utan ryfning läsa dessa orden: *Inge landsstrykare, lösdrifvare, lättingar eller inhysesihion böra uti vårt land och rike tålas.* Med hvilka flera smäde-titlar ej förflås andre, än de som äro ledige ifrån årstienst, och förkunnas om dem, at de äro inom Svea rikets gränfor fridlöse, helst det §. 2. heter: *Och gälle ingen ursäkt, hvarken för dräng, piga eller annat tienstefört hion, at afhålla sig ifrån årstiensten, för andra närings-medels skuld, som the sig åberopa eller förebära kunna.* §. 4. Belägger dem med 10 a 20 dalers plikt, som hyla dem och åt dessa fridlösa bevilja någon mennisklighet; och 5:te §. sätter hela rikets embetsmanna hop, Mantals-Commiffarier, Lands-

höfdingar, Magistrats-personer, Kyrkoherdar, Kyrkovårdar och Sexmän, Probstar och Biskopar, Krono - Befalningsmän, Läns - och Fierdingsmän, Öfverståthållare, Fiskaler &c. alla dem i rörelse, at foka up detta olyckeliga folk, och befordra dem til fästnings - tukt - och spinhus - arbete och årstienst.

Rikfens Högloff. Ständer fågo sielfve, at denna klapp-jagt efter lösdriřvare skulle fätta dem i bäřvan och at fly långt ifrån få fridlösa trakter, derföre få Embetsmännen nya ordres i den 8:de artikelen, at infärra dem hårdt inom rikets gränfor, och jag vågar säga: ehuru denna stadga förjagat flera tusende Svenska infödingar ut, och hindrat många utlänningars inflyttning i tienst hos oss, at om denna Tienstehions-Ordning hade noga allestädes blifvit efterleřvad, hvad lösdriřvare, och et vist antal arbetare på hemmanen, och de fastälte stedlar och årslöner, med mera, anbelangar, så vore Sverige vist half million fattigare på folk, än det nu är, som nu likväl är i behåll endast genom en af största delen högt berömd lags öřverträdelse.

Ser jag på det Project, som vid 1766 års Riksdag utarbetades i Kammar- och Oeconomie-Deputation, som §. 3. anbefaller enröulleringen af alla husbönder och tienstehion: Betraktar jag §. 18. alt til den 27, som förklarar alla dem för fridlösa, och til plikt, spinhus - och publikt arbete förfalna, som ej antagit årstienst, och lägger det dertil, at deras frihets tid ifrån 7 veckor i den förra Förordningen, här skulle för-

förkortas til 14 dagar, och om de på den tiden ej hunnit få sig husbonde, hette det: Tagge då den, som först begärrar, sådant tjenstehion i sin tjenst: Så kan ingalunda anledningar fattas, at granska et ämne af så mycket inflytande på vår menniskliga rätt, och hela rikets, tilväxt.

Men nyare händelser äro egenteligen de, som fatt denna sak i synnerhet nu under ventilation. Uti Vester-Norrland och i synnerhet i Gessleborgs Län har blifvit förd en almänklagan deröfver, at tjenstefolk ej vore at tillgå, at de vore odrägeligit dyrlegde, och derjemte i sina tjenster late, själfsvådige och öfverdådige, så at inbyggarna fruktade för sina hemmans ödesmål, hvilket gifvit anledning til några Landtdagars hållande och öfverläggningar i detta ämne, vid hvilka blifvit utstakad en viss lön för dräng och piga, at husbönder och tjenstehion skulle enroulleras, och de som ville flytta, skulle med lott fördelas på de behöfvande, med mera: Och hafva Konungens Befalningshafvande i några Län, at förskaffa Länets inbyggare ymnogare tilgång på tjenstefolk, uptagit den i Tienstehions- Stadgan fridlösa lösdrifvare - landsstrykare - och backstuguhions titel, och derigenom förvärfvat husbönderne et någorlunda rikt byte af tjenstehion.

Detta hade dock icke varit af serdeles betydelse för almänheten, om ej de husbönder, som bodt i nästgränsande Län blifvit detta varse, och almänheten, som läst berättelsen här om i Kongl. Patriotiska Sällskapets Handlingar,

blifvit förtrytsame, at de ej fått vara med i delningen af detta byte, och syntes derföre vilja utkräfsja af sina Landshöfdingar et likadant jemnkifte af tjenstefolk, för drägeliga vilkor. Flere klagomål häröfver infördes i samma Sällskaps handlingar, och man påstod äfven hielp ifrån den handen. Dageligt Allehanda öfverhopades med nödrop af husbönder, som trodde nu vara ute med alt hemmans bruk och handteringar, om ej snar hielp komme. Ingen hör, ingen svarar, alle klaga, tils en myndig man af oförstånd tar masken af hela planen, och påflår högeligen förfatningar, som skulle lemna husbönderna föga mindre, än just vitæ et necis öfver sina tienare, och gifver förslag til tukthus &c. vid gårdarna. Det var så hårdt, och så positivt, at jag ej utan fasa kunde läsa det, och det rörde mig så, at det ej stod i min frihet lemna det obesvaradt, och när rösten i alla papper var så almän, fruktade jag, at man redan för menniskligheten ibland ofs smidde på nya bojor. At mota dem, om det vore möjligt, är affigten med denna skrift, och at frambringa et ämne under granskning, hvaruti största hopen egennyttigt och tanklöst följer med strömen.

§. 3.

Tre frågor äro i synnerhet, som i detta ämne förekomma mig at besvara. 1:o Om arbetare böra tvingas til årstienst? 2:o Om de böra tienä för en viss i Lagarna fastställd lön? 3:o Om de böra fördelas emellan husbönder efter lott, eller annat tvång?

Hvad

Hvad nu den första frågan angår, få be-
 svarar hela vår almänhet den samma nästan
 med et enhälligt *Ja*: få at jag deruti är mång-
 falt öfverröstad. Huru är det möjligt, tänker
 hvar man, at hafva hushåll och behöfva be-
 tietning, utan årliga tienstehion? Är det icke
 arbetares skyldighet at taga årstienst, få lem-
 nas vist flörre delen utan arbetsfolk, och hem-
 mansbruket faller i ödesmål; ty hvarken får
 man dagakarlar alltid då man behöfver, eller
 blifver det möjligt för en hushållare, at efter
 dagspenning förmå löna fit folk.

Den andra frågan torde ock flörre delen
 bejaka. Öfverheten, mena de, bör vist fast-
 ställa års-lönerna för en dräng och piga, an-
 nars blifva tienstehionen så sielfsväldige, at de
 påstå, och betinga sig ofanteliga stedflar och
 löner, få at en husbonde ej kan stå ut der-
 med, men måste ändock, när inga förfatnin-
 gar hindra det, betala dem hvad de oförkämt
 begära, efterlom han ej kan vara dem för-
 utan.

Men hvad den tredie frågan beträffar, så
 torde icke alle husbönder eller matmödrar just
 vilja samtycka dertil, at dem efter lott eller
 något tvång skulle tildelas tienstehion, men
 andre deremot vara denna satsens ifrigaste för-
 fäktare. Frome husbönder, som med ömhet
 umgå med fit folk, och derföre almänt älkas
 af sina tienare, se långt heldre, at de få se
 sig om, och välja fromt och arbetsamt tienste-
 folk, än låta det bero på et blindt öde; men
 deremot behagar en del husbönder ingen ting

högre, än just denna lottning: de se sig derigenom säkre om folk, de behöfva ej taga andras urval, de slippa det få kallade kniktande och tjenstefolkets beting om stora stedsflar, och löner, jemte andra friheter.

Men just öfver dessa trenne frågor. har jag i denna afhandling tänkt anställa en öm och oväldug granskning, och dig min Läfare, tilhöter doms-rätten, om jag bygt på fasta grunder, och om jag träffat fanningen eller icke. Lagg, så länge du läser detta, alla fördomar å fido: öfverfar icke sakerna med en hast, utan gif dig tid at tänka; ty jag försäkrar, såsom Svensk man kan du ej lyslofatta dig med värdigare ämne, än detta, som rörer dit eget slähtes almäna rätt, rikets tilväxt och förkofran, och hvar underfåtes väl i framtiden.

At med behörig styrka och ordning underfåka dessa fatser, är ingalunda nog at se saken på en sida alena. Nej! Den måste betraktas från serkilta syne-puncter, och kännas igen på alla sidor. Jag bör derföre först visa, huru vida tvungne års-tienster, vissa års-löner och en tvungen tjenstehions fördelning, är med mennisko-slähtets almäna rättigheter öfverensstämmande. Dernäst skal jag underfåka, om detta alt är instämmande med Rikets och des inbyggares sanskylliga interesse. Men sedan jag hunnit så långt, tänker jag äfven sluteligen föreslå de rätta och naturliga utvägar, at förfe Riket, och des näringar med tilräckeliga arbetare.

Se! här är nu hufvud-stälningen af hela denna lilla afhandling. Mätte dock mine tankar ledas af Christendom och dygd! Och min penna följe tätt fanningens fotspår!

§. 4.

Således kommer nu först at underfökas, om det är öfverensstämmande med *människo-slägtets naturliga rättigheter*, at tvinga arbetare til års-tienst? Naturens första rätt är, at människor skola få lefva, bygga och bo på jorden, förförja sig och de fina, giftas och föröka sit slägte. Denna rättighet finnes i Svea Rikets äldre och nyare Grund-lagar derföre på det kraftigaste omskandad, då det heter, at *Konungen skal ingen låta förderfva til lif och ära, lem och välfärd, utan han lagligen förvunnen och dömdes är, och ingen afhända eller afhända låta något gods, löst eller fast, utan laga dom och rans-fakning*. Sådant är det fri-bref, som Svenske Konungar räckt alla sina underfätare i händerna. Lykligt det folk, i hvars Grund-lagar desse ord ej stå för sifror, i hvilka äfven underfätarnes välfärd och egendom fridlyfas!

Hvaruti består väl en fattig arbetares välfärd, om icke i frihet at bygga och bo på jorden, förförja sig och de fina, giftas och föröka sit slägte; och den fattiges egendom är föga annat, än friheten och förmågan at arbeta och förvärfva sig sina dageliga behof? Blifva desse rättigheter honom formente, eller inkränkte, och han med tvång bragt under något förmynderkap, det må af förmyndarne
be-

beprefas för huru lyckeligt som helst för honom, så är klart, at han är til större eller mindre del förderfvad til sin välfärd, och honom beröfvad någon del af sin egendom eller frihet at förtiena sig: då blifva fri-brefven utan betydelse, och förlora af fit rätta värde, icke annorlunda än förkrifningar falla i pris då de ej inlöfas af sina utgifvare.

Vi läse väl i detta frihets-bref, (mennisko-
flägtets rätta säkerhets-act) et vilkor, nemligen om de icke til något brott äro förvunne och dömda, hvaraf mine motfägare få anledning at påstå: Huru kunna sådana anses för obrottlige, dem lagen dömt för landsstrykare, lösdrifvare och lättingar, som ej ega något försvar, och derföre ej böra tolas i hela riket? Men härtil får jag först svara: detta är den tydeligaste petitio principii: Du bevisar med tienstehions stadgans ord deras brotflighet, då det just som bäst är i fråga, om de äro sådana, som samma stadga kallar dem. Lät ofs derföre undersöka deras brotflighet, hvaruti den består: Du säger: de taga ingen års-tienst; utan lefva i lätja, och i sin lätja vänja de sig til allehanda laster och liderlighet, at supa, hora, stjäla med mera; böra då sådana ej anses för brotflige, som derföre kunna med alt fog tvingas til års-tienst? Här tror jag, at hufvud-styrkan (nervus argumenti) ligger emot mig, i denna delen. Men får jag nu, min läsare, häremot erinra: först hvad lätjan beträffar, så är det et brott, som politiske lagar icke känna eller böra straffa, emedan den snart straffar sin egare med armod
och

och fattigdom, et straff långsamare och svårare än vatn och bröd i vår lagbok. Hvad straff har den late jord- och hemmans - brukaren för sin lätja? Intet straffar lagen honom, men hunger och fattigdom blir hans straff, och han går til slut ifrån gård och grund, såsom sparf från ax, och det är plikt nog. Vårdslöfar en handlande sin handtering, så blifver en banquerout hans straff; hvarföre skal då den ringaste arbetaren förlora hela sin medborgerliga rättighet, och förklaras olidelig i hela Riket, eller ock blifva dens rof, som vil gripa honom? Eller får jag lof at fråga: hvem har underfökt och pröfvat hans lätja? Vid hvad domstol är målet ransakadt och dömt? Jag menar, at parten, som lurar efter honom i sin tienst, har fält utflaget, och då måste det vara oväldigt? Dertil behöfves ej mera, säger du, än då han ej beviligen innehafver års-tienst, så kan han ju lätjas när han vil: det kunna alle andre ock göra, men göra det derföre icke. *A posse ad esse, non valet consequentia.* Han kan ock i sin frihet vara långt trägnare än mången är i års-tienst, och är således den enda som pligtar med fridlöshet ofta oskyldigt för lätja.

Men när han är lös, slår han sig til liderlighet och allehanda laster, derföre är bäst för honom at blifva fast i års-tienst, då han ej får tillfälle til sådant. Är icke detta et underligt förmynderskap, at binda fast arbetare til års-tienst, tuktt- och spin-hus &c. förr än de verkligen begått något brott, endast derföre, at de ej sinne begå dem. Tänk! om du eller jag,
 min

min läfare, blefve prompt förde hemifrån med våld, antingen at hållas inneflutne på en borggård, eller i tienst hos en herre, och vi sporde af krono-betienten, som fläpadé ofs bort, hvarföre vederfars ofs detta och vår frihet beröfvas ofs, hvad hafve vi gjort? och vi då finge til svar: I hafven väl icke ännu gjort, men i eder frihet kunnen i snart begå något brott, derföre är det bättre för eder och för det almäna at förebygga sådant härigenom. Hvad skulle vi väl tycka om detta förmynderskap? Vi ropade *våld! våld! at fångsta ofs, för än vi brutit*, och jag vet ej eller om det vore stort annat. Emedlertid måste den obrotflige arbetaren förlora sin frihet, för en supponerad möjlighet, at framdeles begå något brott. Är icke det för hård medfart för en frifödd Svensk man? Man svarar mig väl: det är ingen blott supposition, at de i sit sielfsvåld kunna begå några brott, det är en af dageliga förfarenheten aldeles bestyrkt fanning, at de verkeligen ofta begå dem. Jag medgifver det; men finnas inge andre underlåtare brotflige än de? Utan tvifvel: och de straffas likväl icke förut, utan sedan de brutit. Hvarföre skola då desse ringaste ej få niuta lika rätt?

§. 5.

Sådane löse arbetare, säger man, om de ock icke annat brott begått, äro ju enligt våra lager nog brotflige, då de icke antagit års-tienst, och derföre med rätta förfalne til det straff af publikt arbete och spinhus, som lagen pålägger dem.

dem. Allt rätt, om sådana lagar få tagas för billige och oryggelige; men då just samma lagars billighet är satt i fråga, kan med dem ingen ting bevisas. Är det brott, at icke antaga års-tienst, så måste det vara för alla, ehö det vara må; ty annars förlorar man alla rätta begrep om brott. Men som ingen sådant kan påstå, såsom i sig sielf orimeligt, förfvinner äfven med det samma al brotflighet för arbetare. Och skal den änteligen någorstådes vara, så måste den då igenfinnas i födflen.

Hvad är det då för tvång de hafva at klaga öfver? De behöfva ej frukta för publikt-och spinhus-arbete, alenast de vilja antaga års-tienst, och det kan ej räknas för något tvång, helst då de tillika ega i lagen en årlig ömsnings-frihet: dervid hafva de sin tarfliga föda, oftast bättre än de förmå hålla sig sielfva i sina backstugor: dertil hafva de sina årliga flit-plagg, och ändock til öfverflöd en skälig lön til helgedagskläder och andra behof, så at de må långt bättre i års-tienst än då de hålla sig lösa.

Til allt detta svarar jag, at års-tienster verkligen äro förmonlige för folket i vissa fall, men ej alltid, alenast de få förblifva på en naturligt fot, at de äro aldeles frie; men då de blifva en ovilkorlig nödvändighet, och til en viss af husbönder föreslagen och af Öfverheten fastställd lön, får saken et helt annat utseende. Friheten med torra bitar är ofta angenämare för en menniska, än en ymnig föda under en annans välde. Det kostar väl, at sätta fötter under eget bord, men hvem gör icke

icke det heldre, med mager utkomst, än mår väl såsom en annans tienare? Tienstefolket, såsom jordenes inbyggare, längta ock naturligtvis, at på något rum i verlden få slå ned sin bo-påla, och få bo, helst i en bakstuga eller torp, efter ödet ej förunnat dem större utrymme; men när ock det genom lagar affkåres, få förstår en och hvar, at friheten är borta.

§. 6.

Men hvad som i synnerhet gör tvungna års-tienster stridande emot naturens dem förundte frihet, är det, at arbetare just genom dem afhållas och hindras, at följa Skaparens egen inrättning och naturens drift i giftermål.

Vi tale icke denna gången om den skada, som riket genom detta tvång förorfakas: Längre fram få vi se närmare in i den saken; nu är alenast den frågan före: om den lag kan vara grundad i naturlig billighet, som lägger hinder i vägen för naturens ömaste och verlden upprätthållande böjelse? Lego-hions stadgan, säger du, förbiuder ju icke giftermål för tienstehion? Men lösdriifvare och landsstrykare titelen, svarar jag, gör det med den tillägelse, at sådana, jemte bakstugu-hion, i Svea Rike ej skola tolas. När dräng och piga gifta sig i sin tienst, förlora de gemenligen någon del af sit förra förtroende hos sit husbonde-folk: hafva deras husbönder tilgång på tienstehion, vråka de dem åtminstone nästa fardag, och ingen vil mera hafva dem, annars än i högsta nödfall, då äro desse stackare utan fädernesland: Lagen säger,
fada-

fådane skola i Svea Rike icke tolas: icke få de bo på et ställe, icke få de stryka landet omkring som tattare. Mannen kunde någon til äfventyrs vilja hafva, men då måste han skilja sig från sin hustru, som är utan hemvist, ofta i de brydssamma omständigheter. Skal icke detta förhindra giftermål?

När foglar para sig, begynna de strax at gemensamt bygga sit bo och sköta sin kulle: deras släktes fortplantning tol ej det minsta tvång; rör någon vid boet och alenast handterar äggen, öfvergifva de det, eller ock om de ligga ut dem, är dock den kullen mästadels forlorad. Men få de hushålla i sin frihet och följa naturen, komma de fram med skaror af sit slägte, som utgöra et litet samhälle eller hushall inom sig, tils de hunnit blifva i sina åldrar myndige och skingras från hvarandra. Huru skal mennisko-slägtet då trifvas under tvång? Man räknar, man calculerar, man stadgar, man reglerar om alting, som man säger, til fortplantning af sit slägte, men med allt detta smälter vårt slägte bort, och i stället för inbyggare på jorden, har man några zifferor på papperet om stora möjligheter, som alle dock äro utan lif och rörelse.

Hvem af tjenstehjon vågar sig då at under så hårda öden tänka på giftermål? Intet annat än öfverilningar af naturens drift kunna oförvarandes leda dem in i sådana beslut, dem de snart ångra, och som med så många svårigheter äro beledsagade.

Man invänder häremot vidare: Ehuru Tienstehions-Stadgan förbiuder backstuguhion, få äro dock flere förfatningar, som tillåta och fridlysa dem: Dertil har Öfverheten genom eftergift af personliga utlagor för dem, som hafva flera barn, fökt såsom genom præmier upmuntra giftermål, så at häröfver ej borde vara at klaga. Se, min läsare, sådant blandverk är uti våra politiska förfatningar: Ena gången skallar man efter dem, och gör dem fridlösa och förlustiga sin medborgerliga rätt, en annan gång fridlyser man, och rätt som man fridlyst dem, och de fått fätta sig litet, så faller det ofs in at anställa en klapp-jagt efter dem: och litet derefter är man åter stor patriot, som antager deras sak och förkaffar dem præmier för sina barn. Hvad är för systeme i alt detta? Och deraf händer, at man har förordningar til alt hvad man vil, och som man tycker bäst passa sig vid hvarje serskilt händelse: Vil man befria dem, så tager man et fribref ifrån den ena hyllan i förordnings-archivo, och dömer dem lösa; men tycker man omständigheterna fordra tienste-hion at ofs sielfva eller vara vänner, så tager man en hel bundt fördömmelser öfver lösdrifvare, lättingar &c. ifrån den andra hyllan, och fätter hela Krono-betieningen i rörelse at inställa dem i års-tienst. Deraf måste ock hända, at den ene Landshöfdingen, som råkat få lösdrifvare-bundten i sina händer, jagar i sit län, och husbönderne hemta för det närvarande rika byten af tienste-hion, då de andre träffat för fri-brefvet, och under närvarande

rande brift hålla plant-skolor af menniskor för efterkommande. Hvad är icke detta för en oredda och verkar olika styrelse i hvar län uti et och samma rike och under en och samma milda Regent, och enahanda lagar. Då deremot en fäkerhets act för arbetare, hvilken för evärdeliga tider uphäfver alla inskränkingar af deras friheter, och härställer dem i det stället inga andra förmoner, inga præmier, än dem naturens Herre skänkt dem med födslen, at vara frie jordenes inbyggare, som hade lof och fäkerhet, at förja för sig och de fina, giftas och bo på jorden, är den enda som härvid gör alt hvad som göras kan och bör, och tager vapnen utur händerna på deras förtryckare.

§. 7.

Lät oss nu vidare följa naturen, och öfverväga, huru vida visse genom lagar faststälte års-löner för tienste-folk äro med mennisko-slägtets almäna rättighet öfverensstämmande.

Kommer det an på præjudicater i denna delen uti de flesta stater i Europa, så vet jag vift, at jag hafver flera emot mig, än med mig: Jag drunknar i bara reglementen och taxor allestädes, och aristoeratiske fatser hafva få almänt vunnit burskap ibland oss, at man utom dem knapt tror verlden kunna ega bestånd, än mindre någre samhällen deruti; och man behöfver ej mera, än privilegiera vissa folkhopar och skrän, at kunna skada medborgare, för at göra dem aldeles nödvändiga, om menniskor ej skola upsluka hvarandra. Jag undrade ej eller derpå,

at man fastställte vissa års-löner, om tjenste-folket utgjorde et vist skrå, som under sina åldermän alena voro privilegierade at arbeta, så at ingen utom dem finge lof at låta lega sig, ehuru jag äfven i det fallet ej råde til taxor, utan til de orsakers uphäfvande, som göra dem til nödvändiga; men då tjenste-hionen äro de värnlofaste nästan af alla, utkräfvver mennisklighetens af oss deras rättigheters förvar.

Naturen danar dem aldeles lika med oss i födslen: deras krops-stälning, då de först ligga i vaggan, är enahanda med vår, deras siälar lika förnuftige med andra menniskors; deraf blifver således handgripeligt, at naturens Herre äfven tildömt dem enahanda rättigheter, som andre menniskor åtniuta. Näst säkerheten för lifvet är otvifvelagtigt den, som förvarar vår egendom, eller de medel hvarmed lifvet uppehålles. Dem hafva ock våre grundlagar, utan undantag eller inskränkning, tagit för alla obrotliga underfåtare i förvar. Dem måste således äfven tjenste-hionen niuta i lika mon med andra underfåtare i riket: sker ej det, så är naturens rätt kränkt, och deras frihet dem beröfvad.

En landtman är ju berättigad, at råda om sin egendom och söka högsta priset på sina varor, och köpmannen lika så, och en embetsman har en laglig magt at låta sina räntebönder föra sina ränte-persedlar til hvad stad som helst inom lagfagu, der de bäst betalas; hvarföre skal då den fattige, den ringaste arbetarens egendom stå under taxor och förmynderskap? Friheten och förmågan at arbeta är hans enda egendom:

fast-

fastställa lagarne på dem något värde, så har han förlorat den frihet, som andre Svea inbyggare niuta.

Sådant kunde hända, menar min läfaren, om lönerne blefvo faststälte för låge, men då man i lagarna tager dem efter billigheten, och heldre i högre laget, kan deras frihet icke derigenom lida. Men dertil svarar jag: Friheten at sielf hushålla med sin egendom, är i alla fall under faststälta löner borta, och den förlusten är i sig sielf stor nog, den må sedan berömas huru högt man vil. Dock lät oss se, hvad förmoner och billighet i sielfva lönerne man då må vänta. Vi vore för mycket enfaldige at tala eller skriva något om mennisko-rättigheter, om vi bygde våra slut uppå förfatningars vakra ord och våra fordna lagstiftares goda vilja och samvete. Interessen, väld och okunnighet hafva ofelbart framkläkt de fläste economiska förfatningar, och efter dem kunna äfven deras billighet eller obillighet bäst pröfvas.

I hvarje höfdingedöme finnas uprättade taxor, hvad lego- eller tjenste-hion må i årlig stedsfel, kläder och lön åtniuta, och tjenste-hions stadgan af år 1739. Art. 5. §. 3 säger uttryckeligen: *Dristar sig husbonde, under hvad sken det vara må, mera i stedsfel och lön, at lofva och gifva, eller lego-hion at fordra och taga, böte 20 dal, S:mt, angifvarens ensak.*

Vilje vi rätt känna igen billigheten häraf, så måste vi först anmärka, hvilke de äro, som stadgat dessa taxor? Icke hafva tjenste-hionen blifvit hörde derofver, än mindre har deras röst

härvid kunnat gälla, och alraminst hafva de kunnat inse i tilkommande tiders olika händelser. Hvem har då stiftat dessa lagar? Ingen annan, än husbönderne sielfve: när vi då efterfinne, at husbönder och tjenste-hion hafva et snörrätt mot hvarandra i denna delen stridande intresse, nemligen husbonden, at få tjenste-hion för godt köp, och tjenste-hionet, at få högsta pris för sit arbete, så är ej svårt, at förstå til hvilkens förmon sådane taxor slagit ut. Du invänder: husbönderne eller lagstiftarne torde hafva tagit medelvägen, at ingendera blifver lidande: Sådän billighet har ju fordrats af Konungens befalningshafvande och andra embetsmän, som uppsatt dessa taxor; men jag svarar: sådän billighet kan med skäl ej begäras, än mindre supponeras, då faken i sig sielf är intet annat, än at döma til sig, eller ifrån sig, flera hundrade daler årligen, genom en sådan taxa.

Skal då et sådant sielfsvåld tolas, tänker du, at lego-folket skola få uppteagra sina löner så högt de vilja? Hvarföre kallar du det sielfsvåld? Då bör din frihet, at sielf få fätta pris på din vara, äfven heta sielfsvåld, och så litet du vil mista den, så litet bör du ock förtryta, at tjenste-hionen hafva den samma. Det är med legofolks löner aldeles på samma sätt beskaffadt, som med al annan handel, om de båda äro frie: Gifves ymnog tilgång på någon vara, och så köpare, så faller varan nödvändigt i vanpris: gifves ymnog tilgång på arbetare, och så som behöfva dem eller se sig kunna förtiena något genom deras arbete, så falla dags-penningar och
års-

års-löner. Men gifves många köpare och litet varor, stegas de i pris, och genom sin stegring skaffa ymnigare tillgång på dem, då vinningslystnaden drager dem dit långt snällare än en Kongl. befalning, och biff på arbetare, jemte flera utfigter, at med dem kunna förtiena, höjer dags-penningen, arbets- och års-löner, hvarigenom folket åter lockas at förtiena, och flöta dit ifrån andra trakter der mindre förtienst och rörelse gifves, hvarigenom en ytterligare stegring åter motas.

Men igenom större löner blifva jutienstehionen öfvermodige och yppige, och i sit öfvermod stå sig til liderlighet och andra laster, hvilket alt skulle undvikas, om de genom lagar tilhöllos at lefva späkt och med lagom. Jag svarar: Yppigheten är en naturlig följd af rikedomar och välmåga, så hos dem, som hos oss; men så litet vi vilje fördraga något hinder af den styrande magten för vår egen förkofran och välmåga, så obetänkte och egennyttige äro ock de bomar, som vi vilje lägga för dessa ringaste arbetares förkofran, helst deras yppighet, öfver hufvud tagen, ändock aldrig går up emot vår: Och det är aldeles vift, at om de voro i sin naturliga frihet, gifte sig och upfödde barn, skulle alt öfverflöd och den deraf flytande yppighet snart försvinna, då de gerna ville använda sina egodelar at upföda arbetare för oss och våra efterkommande. Men hvad åter deras laster och liderlighet beträffar, så fruktar jag, at ibland hundrade husbönder finnas flere lastfulle, än bland lika många tienare, och at då, til exem-

pel, hvar tionde lastfull menniska af tjenstehioner befordras til plikt för sina laster, så hin-ner knapt hvar hundra af husbönder, åtminstone ståndspersoner och embetsmän, dertil; är det då icke synd, är det icke uppenbar orätt, at betaga dem deras frihet til förkofran, för blotta möjligheter at derunder kunna begå brott?

§. 8.

Sådan är den almänna obillighet, som finnes uti vissa stadgade års-löner; men vid närmare granskning af faken uppter sig en annan nästlan ohyggligare, än den förra, nemligen den, at alle drängar skola hafva lika lön, och alla pigor likaledes, utan afseende på deras trohet, deras flit, deras förr förvärfvade kunskaper och öfningar, och deras olika kropps styrka och färdighet.

Så stor skilnad, som det gifves i godhet emellan kreatur af enahanda slag, som nytjas i vår tjenst, så gifves ock visserligen emellan arbetare. Hvad skulle väl läfaren tycka, då nu häst-kreatur köpas för olika priser, ifrån tre til hundra Riksdaler stycket, om en förordning fastställte et lika pris på alla dessa kreatur, utan afseende på deras storlek, godhet och öfning, med högt vite, at hvarken begära eller biuda, betala eller emottaga något deröfver eller under? Eller lät ofs tala vid en kramhandlare och föreslå en förfatning, utverkad af dem, som begära köpa en mängd fina kläden, at alla kläden, som annars säljas ifrån 9 dal. til 9 plåtar alnen, skola nu få et och enahanda pris, til ex.

12 dal. alnen: Sade han icke, det vore uppenbar oförrätt? Gud bevare ifrån en sådan lag! Den som finge af det grofva klädet, han betalte ju genom förfatningen 3 daler för mycket för alnen, men alle de som togo af de finare forterne, betalte ej tredie eller fierde delen af varans värde. Vi svarade honom väl: det är nödigt at förekomma kramhandlarens egenvilliga stegring på sina varor, genom sådant, at de ej måtte få blifva brådrike, och genom rikedomar yppige: men han visste väl möta ofs och fåga: få kunna väl aldrig sina kläden stå til buds för det priset. Är priset lågt fatt, så blir ock vift varan derefter.

Aldeles samma sak är det med et tjenstehion, arbetet är des vara, som lagen satt taxa på, och huru stor olikhet finnes icke uti deras arbete: Den ene af dem fiker sent och bittida uti sin husbondes arbete, hafver en färdighet i sina syflor och en vighet och kropsstyrka, at göra hvad som anbefalles: hvaremot den andre, om ock hugg och slag afhölt honom ifrån lätja, likväl hvarken kan göra sina syflor eller kommer med dem utur fläcken, och gör således icke skäl för maten. Hvad högsta obillighet at gifva dem, til följe af tjenstehions stadgan, lika lön? Den ene får ju efter al rättvisa för mycket, men den andre för litet.

Denna naturliga obillighet hafver ock et bedröfligt intryck på vårt arbets-folk, at dana dem til lätja och vårdslöshet: Der dygden är utan upmuntran, der lasten niuter lika hägn

med dygden, der arbejder man med al magt at tilskapa laftfulle medborgere.

Egen fælhet og egen førmon er den rætte, den liflige drif-kraften til alle fria menniskors gerninger, dâ hugg og flag egenteligen tilhøra trælær. Den Regent er vis, som førftår at flæppe vinnings-lyftnaden løs från de aristocratifka band, som någras egennyttâ fængflat dem uti, men flor, om han eger förmåga dertil. Vår tienflions fladga, med vilka års-løner, arbejder flnørrætt derpå, at tilskapa lættinger og trøga arbetare, dâ deremot frie beting upmuntra en og hvar, at genom flit og trohet gøra fig förtienta til flørre vinning.

Du torde väl invända: Børa icke tienflhionen undervifas derom, at det er för Guds og famvetets flkul deras flkyldighet, at vara trægne uti flina flyfkor? Det er ju en oren källa til idoghet, at vara det för egen vinning? Jag flvarar hærtill: Ehuru ren, ehuru hög den flørre drifkraften er hos dem, som hafva lifliga intryck af Chriftenomens rætte kraft, få er den andra dock mera flinlig og verkande på flinliga mennifkor; den er naturrens egen, og derforre ej förkæftelig, dâ den genom dygden og en billig motvigt hos andra mennifkor, hålles inom flina flkrankor. Den flørre må verka på mennifko-hiertat få mycket den kan, få er dock den flødnare hêm-mad, genom vilka års-løner, og flørfatningen verkar flnørrætt emot den flamma. Så bakvændt haftar man, at hinna til lyckfalighet, med fløgel flpænda juft emot hvarandra.

Hvad

Hvad skal man, fæger en annan, så vidlyftigt handla om vissa års-löner och deras skadelighet? Hvem hafver då betalt tjenstehionen derefter? Hvem har för den utstakade lönen kunnat få tjenstehion? Har icke den ene efter den andra, til och med vissa års-löners första stiftare och ifrigaste förfäktare, fått lof at betala så stora löner, som folket sielf betingat? Hvad bör man då klaga öfver olyksföljder af det, som aldrig gått i verkställighet? Jo! min Läfare! Här är dubbel orsak til klagan: Den ena, at samma förfatning verkligen blifvit på flera ställen längre och kortare tid efterlevvad, då den nödvändigt utöfvat sin verkan, och öfver alt har den lika som auctoriferat lika års-löner för quicka och dåliga arbetare, hvilken grund de sednare gerna följt, och de förre ej förmått at bryta, så at det är otroligt huru mycket den redan skadat. Den andra orsaken är, at ehuru updagad denna fanning ock må vara, och vissa års-löner snörrett stridande emot al naturlig billighet, så gifves dock, utom en hoper storstkrikare, äfven store och skarpsynte män i Riket, som med bälsta hierta smida på dessa bojer alt hvad de hinna, och tro sig, i fall de hunne få det nya fängelfet färdigit, det de dock söka, at med al anständighet snygga för sina med-menniskor, hafva giort menniskligheten och fäderneslandet en verkelig tjenst. Är då icke tid at kasta up frågor i detta ämne ibland almänheten? Är då icke nödigt at granska?

§. 9.

Nu åter et steg längre fram uti vårt ämne. När Tienstehions - Stadgarne af år 1723 och 1739 utfärdades, ehuru svåra inskränkingar då ock skedde uti deras naturliga friheter, hade de dock den quar, at vid års ändan i en viss faststæld ordning få välja sig husbonde til det följande; men nu har man begynt, ju längre ju mera, arbeta på den än återstående lilla frihetens inskränking. Det ena tvånget gör alltid det andra oumgängeligt. Man sag at vissa års-löner aldrig kunde vinna någon verkställighet, om tienstehionen ej tillika skulle förlora den frihet, at sielfve få söka sig tienst.

Jag vil minnas, at 1766 års Project redan innehölt en enröullering af husbönder och tienstefolk, och det nya förslaget, som blifvit tilskapadt i vissa Län, och hvilket flere såsom välfignadt påyrka, fastställer tienstefolkets fördelning genom lott husbönder emellan. Affigten härmed synes, efter min tanka, hafva varit treggehanda. Den första, at affkräcka tienstefolket ifrån flyttningar, då de ingen frihet egde at sielfve det ringaste se sig före. Den andra, at skaffa tienstehion åt den, som annars ingen otvungen ville tjäna hos: och den tredje, at aldrig behöfva söka tienstefolk, eller derigenom sättas i nödvändighet, at någon sin beting om stedsfel eller års-lön, utan få följa rent af den häröfver af husbönderna uprättade taxa.

Stanna nu åter härvid, min Läsare, en handvänning, och betrakta menniskan på sin naturliga frihets sida. Hvad tycker du väl
om

om detta blindspel? Jag föreställer mig några myndiga män sittande vid tärnings-bordet, och husbönderne deromkring; de andre bekymrade, hvem de nu måtte få i sin tjenst; alena den vrångfinte, som förr blifvit utan, modig öfver et med tärnings-kast förvärfvad rof; men de flyttande tjenstehionen utanföre, såsom fâthopar, med bäfvan för sit okända öde, fördelas efter numer til sina nya husbönder, söga annorlunda än slafvar uppå torget i Alger måste gå dit ödet leder dem. Omar du, min Läsfare, icke vid denna syn, öfver den förtrampade menniskligheten? Hvar är här förnuft? hvar estertanka? och hvar änteligen hela det vakra ordet *Friheten*? Altsammans har förvandlats til et tärning-spel.

Men lät ofs likväl med mera lugn öfverväga saken. Är då icke förnuft och granfknung et vårt släktes yppersta adelskap framför alla andra kreatur? Hvartil har Skaparen det ämnat? Männ, at blott tiena andra dermed och leka blindbock med vår egen välfärd? Nej, utan at derigenom söka befordra vårt eget fanskylliga bästa, hvartil det at tiena vår nästa äfven är et stort medel, men ej vårt ändamål. Husbonden tol ingalunda, at des tienare leker blindbock i hans syflor, ty dertil fordras flit, omtanke och förstånd: huru eger man då nog tiokt samvete, at tvinga tienaren, at vara blind om sin egen framtid?

Husbonden, säger du, är ju i lika mörker under lotten, som tienaren, han vet icke eller hvem han får i sin tjenst; således är det

det lika tvång för husbonde, som tienare. Det är ock få i sanning; derföre finner jag ock icke huru husbönderne utan oro kunna gå deruti, när jag undantager dem, som för sit barbariska förhållande emot sit tjenstefolk äro i almänhet ökände, och derföre genom fritt val fällan eller aldrig kunna få någon tienare, och om de änteligen få någon, så är han redan den ledaste, som ingen husbondé kan komma til rätta med. För detta slags husbönder är lottningen en makalös sak, här får den odygdige skifta bytet jemt med den dygdiga; och här ligger hufvud drif-fiädran til lottningen.

Du säger: En husbonde blifver snart anfedd för barbarisk, när han vil hålla sit tjenstefolk til sina skyldigheter, när de ej få lätjas som de vilja, och derföre skal man sedan ej alenast blifva utskämd, utan ock fatt med sit hemmansbruk i yttersta förlägenhet. Men jag svarar: När en husbonde drifver sit arbete med ordning, umgås med sit folk som med menniskor, bibehåller kärlek och vördnad, och nyttjar emot dem, såsom emot andra menniskor, tolamod och sagtmodighet, får han icke sådant namn af andra än bestar, och sådane ega aldrig vitsord i almänheten, fast hos bespottare.

Så klart som det altså är, at lottningen affkär dygdiga husbönder och legohion deras billiga förmon, at få söka up hvarandra, så uphäfver den ock med det samma de starkaste drif-fiädrar til dygd hos båda två. Husbönderne behöfva efter denna nya plan icke frukta,

ta, at de åt höften skola blifva utan folk; derföre blifva deras passioner emot fina legohion tygellöse, hvilka uti tienste-folkets frihet förr egde en stark, en för menniskligheten nödig håll-hake: och tienstehionen, som då på en gång förlorat al upmuntran til idoghet och dygd, blifva nedflagne, trälaktige och för-tviflade. De niuta i denna förfatning ingen upmuntran til idoghet; ty alt deras bemödande blir blott en skyldighet, som icke förbättrar deras vilkor en hårsmon, och den sista, at helst få föka sig en dygdig husbonde, blir dem änteligen här affkuren, då den late och liderlige kan pocka sig til samma förmoner, som den villige, om ej husbönders godtycko åter skal blifva rådande, under den rubrik, at husbonden kan ju löna sin tienare, som han förtient; då åter den faststälte lönen får et helt annat utseende, nemligen, det högsta, som husbonden skal gifva tienstehionen är den i taxan faststälte lönen; men väl må han gifva derunder, få litet honom behagar, under den föreväning, at tienaren har ej gjort rätt för mera, och då blifver förtrycket dubbelt. Men annars lönar det sig icke, at vara trogen och flitig. Lotten afgör hans öde, och blinda ödet skal med våld quäfja hans begär efter lyksalighet.

Af så lågt trampade siälar kan icke väntas någon politisk dygd, då karbasen måste bli nästan den enda drif-kraften til hans flit och trohet, enahanda med dem, som nytjas för de oförnuftiga diuren. Du säger: Der finnes

finnes ock beklageligen ingen moralitet hos dem. Jag svarar: Den kan ock icke finnas, der alle grunder dertil få ögonfkenligen kastas öfverända.

§. 10.

Sedan vi nu således uti det föregående jemfört hufvudsatserna i den påtänkta, och så hårdt utkrädda tjänstehjons ordningen, med mennisko-slägtets almänna rättigheter, så lät oss nu, min Läfare, ömsa vår stälning och betrakta denna träldoms-bygnad ifrån en annan sida, nemligen: *huru vida den kan finnas öfverensstämmande med rikets och des inbyggares sanskylliga interesse?* En måttstock, med hvilken våre politiske förfatningar i synnerhet skola jemföras, och derefter dömas för antagelige eller icke. Men härvid bör jag strax i början erindra, at vi ej få få detta vårt gränknings-ämne för nära, då vi, inblandade i små enskilda förmoner och olägenheter, icke kunne fatta sakens almänna stälning och sammanhang, ej eller för långt borta derifrån, der hela sammanfätningen förlorar sig i våra ögon i en blind skugga.

Det är ju på denna sidan af saken, som en stor del husbönder af alla stånd möta mig med en almän klagan: "Riket måste ju gå under genom tjänstefolkets sielfsväld och öfverdåd, och genom deras ofanteligen upstegrade löner: Icke får man tjänstefolk, icke arbeta de med flit, och icke kan det bära sig för en landthushållare, at betala så stora löner: Rikets jord måste således falla i linda, inga upodlingar kunna påtäckas, och egarne måste
"gå

”gå ifrån sina egendomar: En sådan enskiltas förlust måste blifva almänhetens och änteligen hela rikets förlust, är då icke tid at tänka på ”hielp, innan allt går förloradt”?

Sådan ser stälningen ut på nära håll betraktad, och sådan är den klagan, som nu drifver på den nya tienste-hions ordningen; och ehuru här vid hvarje omständighet kunde vara mycket at erindra, så måge vi dock antaga detta för fanning och klagan för grundad, at så mycket bättre komma på kärnan af saken; men lät oss nu stiga något tillbaka, se på målet litet längre ifrån, och uppsöka rätta och naturliga källorna til detta onda, som öfverklagas; då torde vi snart finna orsaken til alt detta just ligga uti sielfva förfatningarna, och at det onda, som nu skal botas, är en naturlig följd af det som redan är gjordt, och måste blifva långt värre, om de utkomne förslager hinna til någon verkställighet. Finnes detta i fanning, så lærer man ryfa för at tänka på nya band til Rikets undergång: Man ser det närmaste onda, som är brutt och dyrhet, men känner icke källorna dertil: Man föreslår medel, som bota ondt med hälften värre. Min Läsare! bevärdiga denna sak med din eftertänka, och lät mennisko-kärlek och fanning göra dina slutfatser oryggeliga. Jag fasar för blinda hugg i våra uplysta tider, de böra förvisas tillbaka til ålderdomens ohytteliga tidevarf.

§. 11.

Men hvar skole vi igenfinna grundfanningar, at bygga våra bevis uppå, då fanningen

at fåga, föga gifves in politicis, som ej disputeras om pro et contra? Jo! jag tror den sanning lärer antagas af alla Stats-kunnoga utan bevis, at et Rikes sanskylliga styrka består i myckenheten af arbetande inbyggare. Denna satsen står äfvenväl tillsammans med husböndernes sanskylliga förmon; ty då arbetare finnas til ymnighet, gifves alltid någon utväg, at drifva arbetet, men finnas de icke, eller ock få, så måste nödvändigt arbetet antingen lemnas aldeles ogjordt, eller åtminstone någon del deraf; derföre måste ock de förfatningar, som befordra myckenheten af arbetare, vara de nyttigaste för Riket och des inbyggare i gemen, men deremot de förfatningar skadelige, som i mera eller mindre mon bidra till minskning af arbetare. Det återstår altså alenast at fråga: Hurudane måtte då de förfatningar vara, som leda til och ifrån et sådant högt äudamål?

Så ovederfägeligt som det är, at menniskan naturligt vis älskar frihet, så ofvikelig är ock den följd, at ju mera förfatningarne befordra och gynna denna friheten, ju mera skocka sig inbyggare at niuta den; och tvärt om, ju mera denna friheten inskränkes, ju mera fly människor ifrån sådana fridlösa trafter. Förnuftet måste gifva mig rätt härutinnan, och den minsta kännedom af vårt eget hierta uppdagar dessa sanningar, och en folklar erfarenhet talar högt i detta ämne. Ofkälige kreatur, skapade til långt mindre frihet, än vi, trängta dock efter den: de fly från sådana orter der
de

de ofta efterjagas, men skocka sig til stor ymnighet på fridlysta platser. Menniskan, den ädlaste jordens inbyggare, fylde i sin frihet tämmeligen fort jorden med folk, men tvånget har så förstört dem, at stora tracter efter 4000 års befolkning måste ännu vara obebodde. Hvem måste icke medgifva, det friheten at bo och bygga upfylt Brandenburg med folk, och at Spaniska Inquisitioner utblottat Spanien på inbyggare? Sanningar, som ingen med fundt förnuft begofvad menniska kan draga i tvifvelsmål.

För denna gången är icke ämnet at visa huruvida våre förfatningar i gemen, eller flere af dem, under namn at befordra ordningen uti våra näringar, leda til förstöring af folkets friheter, och med det samma til Rikets undergång: Saker, väl värde de styrandes upmärksamhet, men som beklageligen finnas så litet utredde, at mistag nästan på alla håll blifva oundvikelige. Tienstehions - Stadgen med de dervid förelagna tilläggningar, skal för denna gången alenast blifva ämnet för vår undersökning, huruvida den, som många påstå, är aldeles öfverensstämmande med Rikets och des inbyggares sanskylliga interesse? eller om den finnes helt och hållet stridande deremot?

Saken behöfver ej vidlyftig undersökning: den måste uppå de redan lagda grunder blifva påtagelig. Finnes något i Tienstehions - Stadgan, som gör Rikets inbyggare fridlösa och efterjagade, så är klart, at den drifver ut våra arbetare ifrån Riket, och följakteligen strider

der emot Rikets hufvud - intereffe. Lät ofs å nyo höra 1:sta Artikelens 1:sta §: *Inge landstrykare, lösdriboare, lättingar, eller inhyses-hion böra uti vårt land och rike tolas, hvarken i städerne eller på landet.* Lät ofs föreställa ofs alla Kronans Embetsmän fatta af samma Artikels 5:te §. i rörelse, at upföka, gripa och i husbönders tjenst, i Soldate - eller Båtsmans-rota, och i fästnings - och spinhus - arbete dem infätta, hvad oro och fridlöshet måtte icke fädant verka hos våra arbetare? de foka skygd, de göma sig undan, de bo med bäfvan i sina hyddor, och passa up at finna någon fristad på jorden, der de i lugn finge förtiena sig föda.

Regenter hafva från äldre tider tillbaka förstätt, at fridlysa sina ifrån sin post förrymda Soldater, som annars efter Krigs - Articularne hafva förverkat lifvet, at derigenöm locka dem in i Riket; men ännu har icke något Pardons Placat blifvit utfärdadt i Sverige för obrotfliga arbetare. at få bo frie inom Svea Rikes gränfor: och hvad tilväxt på inbyggare skal man väl kunna vänta hos ofs, hvad flyrka för Riket, hvad tilgång på arbetare, då detta ännu hos ofs finnes ogjordt?

Torde hända någon ville möta mig, som talar så mycket för frihet; at så länge som menniskorne voro i sit naturliga tilstånd, utom samhällen, voro de äfven berättigade til en fädan vidsträkt, och som man kallar den, en laglös frihet, men så snart man träder i samfund med andra menniskor, under en styran-

de

de magt, så måste man nödvändigt bortgifva något af sin naturliga rätt, och underkasta sig det samhälles lagar, och kan således en laglydnad ej få namn af tvång eller trädöm. Jag svarar: det är rätt! likväl med den skillnad, at då icke i alla Riks-Samhällen i världen, lika mycket måste förloras af den naturliga friheten, utan i det ena mera, och det andra mindre, såsom erfarenheten tydeligen å daga lägger; så är klart, at det samfund måste vara det lyckeligaste, der förlusten af den naturliga friheten är minst; ty dit skocka sig menniskor mäkt, der lefva de nögdast, och der tillväxer Riket i sin styrka, så långt som möjligt är; men deremot, ju mera vi måste förlora af våra naturliga rättigheter, ju tvungnare ingå vi sådana förbund, ju misnögdare blifve vi der, och ju förr flytte vi derifrån i et annat samhälle, der mera frihet gifves.

Men huru mycket af den naturliga friheten nödvändigt måste förloras af undersåtare, til et Samhälles lyckliga bestånd, är en fråga af högsta vikt för Förstär, som vilja förvärva sig et rätt stort namn af menniskor, och göra dem lyckliga med sig. Jag vet icke om den af våra stora och mennisko-släktet älskande snilleu är i sin vidd besvarad och utredd. Huru skola då Regenter kunna förvara sig för största mistag på vårt släktes rättigheter? Alla inkränkningar, som gå deröfver, drabba ofelbart med olyckor på Riket och medborgare.

Men hvad friheten, at få bo och föda sig med sit arbete anbelangar, är den naturens

första och ömaste rätt, i våra Grund-lagar på det heligaste bekräftad, och kan således härvid icke komma i fråga. Vi klage öfver utflyttningar, de äro ock klagan värde, men ännu hafve vi icke stält naturens och vår grundlags fri-bref våra flyende arbetare i händerne, at hålla dem tillbaka.

Hvad under, at et årligt skojande och jagande efter arbets-hion i långliga tider utblottat oss på folk, och väkt en almän klagan öfver brist och dyrhet? Men det är mera undran värdt, at våre Lag-makare ansett för det enda medlet emot denna bristen, at anställa ännu strängare jagter och hårdare infäringar, icke annorlunda än om man fiskat ut en liten insjö, man då anfåge för det rätta botemedlet at fiska ännu tätare, få länge en enda fisk funnes der, och faran värdt kunde vara, at hela afvelen skulle förloras.

§. 12.

Men ännu större orsak til den öfverklagade brist på arbetare få vi igen i samma Legohions - Stadga, när vi antage det för vift, som här förut §. 6. är bevift, at års-tienster hufvudsakeligen hindra giftermål.

Den satsen: at utan giftermål vårt slätge icke kan ega bestånd, eger alranärmaste grad af den visshet, som tilhör de mathematiska fanningarne: så snart det altså talas om folkbrist, om et folk-fattigt land, så synes mig, at al förnuftig tanke måste vända sig til giftermålen, och se om uti våra politiska förfat-

nin-

ningar eller deras följder ligger något hinder i vägen för denna naturens ömaste drift; finnes det, och vi ändå under en tryckande folkbrist vilje försvara dem, få arbete vi snör-rätt emot egenteliga medlet at afhjelpa det onda, och med det samma lägge oöfvervinneliga hinder i vägen för Rikets tilväxt och styrka, och derigenom öke deras klagan och nöd, som nu lida brist på arbetare.

Om et land icke innehafver få många inbyggare, som det kan inryma och sig der möjeligen kunna föda, kan man trygt säga, at det måste vara icke naturens utan regeringens fel. Naturen är vid mennisko-slägtets fortplantning rätt få driftig och gismild, som hos andra diuren efter deras art, och skulle således fulleligen svara emot sin stora Skapares välsignelse och ändamål, at föröka sig och uppfylla jorden. Men när Embetsmän måste gå sina bästa år ogifte, för otillräckelig lön at hålla stat för sina hustru, och de ringaste arbetare släpa i års-tienster, utan at se några utvägar at föda hustru och barn, eller hafva frihet at bygga sig en koja at bo uti, då är ej underligt, at Rikets tilväxt blifver ringa, och husbönder föra en billig klagan öfver brist på arbetare; men at denna brist skal hielpas genom ännu starkare tvång, och svårare hinder i giftermål, är et så orimeligt förslag, at det bland tänkande menniskor näppeligen kan vinna några anhängare.

Hvad svara nu härtil tjenste-hions stadgans förfaktare? Denna stadga, säga de, har icke nå-

got at göra med folkökningen, utan endast med folkets ordentliga användande til rikets och medborgares nytta; andre förfatningar äro de, som skola befordra underfätarnes tilväxt, så at derföre behöfva icke arbetare tryta: men, min läfare! hvad hielper det at således ordentligen använda dem, när juft denna ordning så handgripeligen, som nu är vist, skingrar de förra arbetarena och aldeles hindrar nys tilväxt? När andre stadgar, säga de, befordra folkökningen, så är tienste-hions ordningen nyttig at lyslöfatta dem rätt. Men jag svarar deremot, när tienste-hions stadgan sådan, som den nu föreslås, förstör al fri- och säkerhet för arbetare, så blifver mera ingen förfatning möjlig, som med den andras bestånd kan befordra deras tilväxt; det är platt omöjeligt.

Hvartilfrån skola arbetare komma? Hvem vet icke, at inga komma ut ifrån hit til oss, och här hema hindras folkets plant-skola, genom förfatningar: måste då icke hela vår plantering gå ut? Man säger vidare: Här är ingen verkelig brist, alenast folket blefve rätt användt: det är så mycket sagt i sin rätta mening: alenast jag och någon annan singe efter godtycko, i skygd af förfatningar, taga af några som väl kunde umbära, så måga vi behöfde. Men deremot vil jag bevisa, at här är verkelig brist på arbetare och tienste-folk: Sådant kan tydeligen inses af den öfverenskommelse, som husbönderne uti et vist län träffat med hvarandra, at minska sina behof af tienste-hion, det är, at på rullan, der antalet af ens och hvars tienare blifver upfördt, ej låta
an-

antekna få många de annars verkligen behöfde, på det andre husbönder NB. ej skulle blifva aldeles utan. Hade efter enröulleringen af de allestädes upfökta och anteknade tjenste-hionen ingen brist yppat sig, få hade hvar husbonde fått låta antekna på sig, få många han åstundade, men då det ej får ske, är bristen handgripelig.

Huru skal då denna bristen blifva erfatt och riket förledt med så många arbetare, som betarivas? Det blifver långt at vänta på dem, som äro ännu ofödde: blifva inge andre utvägar möjelige at hielpa bristen, så läser hielpen komma förfent, tänker vist mången husbonde. Så tänkte man vid författandet af 1635 års beslut §. 4. så vid utfärdandet af förordningen om lego-hion af år 1664. Samma tankefätt rådde äfven under souverainitets tiden, hvarom förordningen af 1686 är et osvikeligt vitne. Ingen ändring skedde i denna egennyttiga principen, under den så kallade frihettstiden, vid utarbetningen af tjenste-hions stadgan af år 1723, utan tvärtom rotade sig alt mer och mer år 1739. och slog nya skott 1726 uti Kamar-æconomie deputations project, och vil ännu, om möjligt vore, utbreda sit välde under vår *Store och Skarpsynte GUSTAFS* uplysta tidelvarf. Huru skal då vår folkbrist motas?

Tänk! om man i 16 hundra talet anlagt någon plant-skola af arbetare, eller om man helst 1739, i stället för den då utfärdade tjenstehions stadgan, fridlyst dem, hvad antal af tjenstehion vore icke redan af deras barn och barnabarn för oss at tilgå, hvilke nu til större delen

delen saknas och göra bristen ju längre ju mera känbar? Sverige liknar aldeles en trädgård, hvars trädgårdsmästare aldrig arbetade på at updraga nya telningar af kärnor och, som aldrig anlade någon träd-skola. Men detta storverk måtte ock af Förfynen vara updragit vår *Stor Konung GUSTAF* til samtidas och efterkommandes färlhet och Svea Rikes tilväxt och styrka, at emot alla anfall af egennyttan verkställa.

Det är icke några konstliga inrättningar jag talar före: Jag syftar härmed icke på nya anläggningar af barnhus: jag vil härmed icke recommendera några præmier för giftermål eller barn; Jag talar alenast för det ena lilla; men välfignade ordet *Friheten*. Jag tror, at naturen få i detta, som mångt annat, sig sielfvom lemnad, utträttar långt mera, än många utfluderade och spitsfundige planer, hvaraf deras upfinnare utlofva idel gull och gröna skogar.

§. 13.

Efter updagad fanning på denna sidan, huru vida tvungne års-tienster kunna vara nyttige för riket, förekommer ofs nu i sakens ordning at undersöka, om visse och faststälte års löner för tienste-hionen skulle vara riket gagnelige eller icke.

Med full öfvertygelse kan jag härvid påstå, at alla taxor, de aldranödvändigaste, icke annat äro än olykelige fölgheder af aristokratiska sammanfätningar, hvilka sammanfätningar, så länge de skyddas af lagarna och den styrande magten, kunna utom dem hoflöft utan gränser beskatta sina medborgare. Re-

Regeringarne hafva i de fleste Europoiska riket gynnat sådana samfund, och lemnat dem exklusiva rättigheter, at förefe riket och medborgare med vissa behofver, genom hvilka de slagit alla sina medtäflare utur brädet, och kunna under skydd af sina styresmän spela mäflare öfver sina varors pris, til sin egen förmon och sina med-underfåtares förtryck. Dersföre hafva åter taxorne blifvit outhärlige, at på andra sidan tygla deras egennyttan, vid hvilka människligheten likväl kan blifva mycket lidande, alt som sådana samfund kunna verka på dem som utfärda sådana taxor. Det är, man uprättar först et aristokratiskt välde, och nödgas sedan föra et evärdeligt krig emot det samma.

Men med tjenste-folket är faken af en helt annan beskaffenhet. Det är den värnlöfaste hop af et rikets underfåtare, skingrad omkring hela riket, utan någon skrå-ordning, utan hufvudmän och något ferskilt försvär; Här ega inga sammanfättningar rum, utan en och hvar i sin frihet följer enfaldigt naturens drift, at söka sit väl. Såsom en vara nödvändigt stiger i pris, då almän brist yppar sig, så går det ock med tjenste-folkets löner: Är det almän brist på tjenste-hion, så at flere finnas, som behöfva dem, än at de alle kunna få så många de åstunda, så blifva de trögit eftersökta och knigtade; Då måste den, som vil hafva sit behof, biuda högre stedsel och större lön, än de andre. Men behofven af tjenste-hion bero åter på flera tillfälligheter: hafva husbönderne stora förtienster eller tänka på välönande upodlingar,

gar, få betala de heldre stora löner, än gå mistom verkliga förtienster genom deras arbete.

I så fatta omständigheter är en sådan stegring på lönen ej eller obillig, utan får den fattige arbetaren äfven med rätta smaka af de goda smulor, som falla af des herres bord. Skadelig kan den icke eller vara för riket; emedan genom upstegrade löner flere arbetare dragas dit der de under en bättre utkomst sysselsätta sig med sådant, som ögonskenligen bidrager til rikets vinnning och styrka, ifrån mindre lönande hanteringar.

Det kan väl vara, säger någon, at en och annan i en lands-ort sitter i stor förtienst, och kan derföre med sin skäligen utkomst betala dyra lög. Men der kunna vara flere hundrade brevedid dem, som hvarken ega formögenhet eller förtienster, at kunna göra det, således måste alle de blifva för de andras skul lidande, och betala lika mycket med de rika, om de skola få någon tienare, sedan den rike upstegrat lönen. Men jag svarar: nej, det behöfva de vist icke: Du säger, huru skola då de andre få, då han biuder högre? Jag svarar: så länge han biuder kunna de icke få, men sedan han fått sin fylnad, så få de nog til det pris som de skäligen kunna biuda; men de kunna icke, heter det vidare, annat än biuda, af frukran at lemnas utan: Således är åter bristen rätta orsaken til stegring, och den kan ej hielpas genom annat, än öfverflödig tilgång på folk, men ingalunda genom taxor, hvilke när bristen är så känbar, väga mindre än intet.

Men

Men tvärtom, finnes åter ymnog tilgång på folk, och så som behöfva deras arbete, eller finna sin räkning vid, at föda och löna dem, då falla deras arbets- och års-löner utan taxor och reglementen; såsom vi hafve de tydeligaste bevis derpå vid infallande almänna misfväxt-år, då det kan ofta hända, at man får flera arbetare, än man förmår at föda och fyllsätta för blotta maten; och då lærer åter ingen husbonde vilja betala efter taxan.

§. 14.

Jag vågar derföre påstå, at faststälte års-löner äro i sig sielf obillige och verka äfven på utflytningar: de quäfva aldeles al flit, verka nödvändiga lagbrott hos de dygdigaste medborgare, och genom lagbrott det för et rike högst skadeliga lagarnes förakt. Saken är af mycken vidd, men för en oväldug och tänkande läsare, för hvilken jag skrifer, behöfver jag ej vara vidlöftig.

Obillig måste sådane genom lagar faststälte löner vara i flera afseenden. Jag må nu mera icke ens omnämna, huru obillige desse löner måste vara, i anseende til de tid efter annan hos oss härtills förekommande olika räkne-värdet, då, ifrån 1739, Riksdaler Specie lupit up ifrån 9 dal. kopp:mt til 18 daler; hvarigenom tienste hionen, i fall taxorne 1739 varit de alrabilligaste, forlorat halfva sin års-lön, emedan författningarne deruti ännu icke finnas i ringaste måtto ändrade efter det af vår *Stora Konung* för evärdeliga tider faststälta värdet på Riksdalern;

Jag

Jag vil alenast visa, at de i sig sielfve ej kunna blifva annat än obillige. Ty såsom en och samma vara står i et och samma län til helt olika pris, så har ock enahanda arbete et helt olika värde på olika ställen. I ena soknen der många utvägar gifvas til förtienst, stiga dagspenningen och arbetslöner högt emot de andra, der lägenheter tryta at förtiena, och vi hafve den tydeligaste erfarenhet i händerna derpå, at i en och samma sokn i Finland skiljer dagspenningens naturliga värde in emot hundrade proCent. Huru billigt kan då et stadgat värde läggas uppå arbetet öfver hela länet?

Vidare måste en obillighet upkomma derigenom, at förtiensterne icke äro på alla ställen, alla tider lika. Den ena soknen til exempel; som förtienar med skepsbyggeri af sin skog, har i några år då fartyg väl betalas en förträffelig förtienst, och kan derföre betala åt sina drängar höga årslöner, det kunna icke de andre; men när den penninge ådran stadnar, eller soknens skog blir uthuggen, förfaller dagspenningen, och med detsamma arbetarens årslön, under hvilken tid en annan sokns affalu - varor kunna stiga i pris, och på lika sätt updyrka arbetslönerna, til någon tid. Hvad billighet kunna då faststälte års löner hafva i så beskaffade omständigheter? Eller huru nyttige kunna de blifva för riket? Om det vore möjligt, at låga taxor vid sådana fall skulle hållas, verkade sådant en ofelbar flyttning utur landet, at hos våra grannar söka sig en bättre utkomst.

Men

Men den skada viffe års-löner tilfoga Riket och des underfåtare i gemen, genom quäfvande af arbets-driften, är ehuru för en tanklös menighet minst synbar, dock i längden den mäst känbare. Den satsen, at betala lika pris för en god och odugelig vara, såsom den är i sig sielf i högsta mätto obillig, få är ock des verkan handgripelig at förfämra varan, och bringa den närmast til aldeles odugelig. Samma verkan af faststälta års-löner för tjenstefolket är ock påtagelig. Då flit och åhoga ej få någon belöning, eller det, som mera är, vid hårdt vite förbiudas at lönas, kan den samma i det samfund, der sådana Lagar efterleivas, aldrig finnas, än mindre updrivas til någon högd. Saken är i det föregående §. 8. tydeligen ådaga lagd, jag vil på detta ställe alenast beklaga vårt Rike för följderna deraf. Hvad är då arbete utan drift? en hemlig sömn-sjukan. Hvad är drift utan upmuntran och belöning? En dårskap at arbeta och sikas utan ändamål; at göra sig gäckad af den dåliga arbetaren, som i sömn och lätja, idoghet til förtret, samlar lika skördar med den flitiga. Må man då icke hifna, at se i våra förfatningar denna idoghetens belöning på det kraftigaste ifrån äldre tider tillbaka vara förebyggd, och huru den Lagstiftande Magten redan öfver hundra år fyslosfatt sig, at quäfvat Svenska arbetarens drift, blott för at gynna husbönder med låga års-löner för sit tjenstefolk.

Det synes aldrig på handels-balancer, huru mycket Riket förlorat härigenom, men förlusten

luften måste blifva odrägelig. I denna och andra dylika förfatningar finne vi således lätt igen naturliga orsaken, hvarföre en Holländare och en Engelsman vida vägnar öfverträffa en Svensk i hvarjehanda arbeten; då äfven dageliga erfarenheten lärer oss, huru genom be-
ting, på en half dag, och ofta på än mindre, kan det arbete göras, som annars vanligen ut-
rättas på en hel dag.

Jag får ej eller på detta ställe förbigå at nämna om den skada, som Riket och des inbyggare få husbönder, som tienstehion hafva råkat uti, genom de mångfaldiga Rättegångar, som vår förra Tienstehions-Stadga, så väl genom fastställande af villa års-löner, som genom lösdrifvare-titeln, och andra omständigheter förorsakat: som på båda sidor kostat riket nästan millioner, som väl ökt anfengigen Domstolarnes sportlar, men ock tillika bragt Domare, at antingen efter förfatningarnes tydeliga ord fälla domar tvärt emot samvetet och billigheten, eller ock, at til sit samvetes befredande upfinna några utvägar, at komma annars ifrån saken; hvarpå jag alenast må åberopa mig et enda märkvärdigt exempel: Et sådant mål, om en års-lön, hade hunnit up til en af Kongl. Hof-Rätterna i riket, hvarest målet kom under en Lag-kunnig, almänt berömd och samvetsöm ledamots utlåtande, som för at undgå fälla dom emot samvete och billighet, grep til den utvägen at jäfva sig, af den grund, at han sielf hade nödgats öfverträda samma taxa: och jag kan icke utan största

första oro tänka på de, genom samma stadgas förnyande, och den dervid föreslagne lottning och flera tvång, upkommande spliter, processer, lagbrott och straff, som nu genom den förras olämpelighet och almäna öfverträdelsor på de flesta ställen kommit liksom i glömska, och utan verkställighet.

§. 15.

Det bör aldeles icke blifva någon hemlighet, at den förra Tienstehions - Stadgan af 1739 nu mera i de flesta omständigheter blifvit på de flesta orter i riket til sin verkan såsom död och hvilande. Men ehuru jag anser brotten emot denna lag mera gagnande för riket, än skadeliga; kan dock en rätt medborgare ej aldeles med kalfinnighet betrakta sådana öfverträdelsor af en tydelig beskrefven lag, i anseende til deras verkan uppå nationsfeder och tankefätt.

Denna Lag är i de flesta omständigheter ganska klar och af enfaldigaste medborgare begripelig: De kunna ock i gemen ej göra sig annat begrep om brott, än at de bestå i Lagars öfverträdelse, utan at hos dem kan väntas urskilning af goda och onda, nyttiga och onyttiga lagar: en skilnad, som i et välbestäldt samfund icke ens borde vara til. Hvad händer då? De blifva varse, at den dygdigaste medborgare, den samvets ömaste embetsman, den bästa Christen, ärligen begår brott midt om liusa dagen onäpft emot denna stadga; Jag frågar, hvad begrep skal då vårt almäna göra sig om brott och

D

straff?

straff? Hvad tankar om dygd och om laglydnad skal man kunna inplanta hos menigheten? Och huru mycket kan man vänta hos dem af någöndera? Och hvad brott skulle de begå, om de i anledning af sådana præjudicater skola veta erkänna sig skyldiga til straff? När öferträdelsor blifva oumgängelige och i följe deraf icke finnas alltid förenade med lagens näpft, ikläda sig straff et anseende af förföljelsor.

Jag kan icke uttrycka, huru mycket detta bekymrat mig såsom Prest, hvilkom åläge, at hos mina åhörare intrycka ej alenast en diup vördnad för sielfva Öfverheten, utan äfven en oinfränkt efterlefnad af Rikets lagar, och huru mycket det tryckt mig, såsom medborgare, at ej alenast vara, under redligaste nit för Konung och Fädernesland, våra lagars öfverträdare, utan ock gifva åhörare och medborgare efterdömen af lagbrott.

Jag har alltid undrat på den färdighet som i synnerhet under det förflutna Regerings-fättet var nästan hos hvar man, at omstöpa lagar och göra nya, ofta til hvar ferskilt händelse, och icke fällan aldeles stridande emot hvarandra, dem tionde delen af Rikets underfätare icke kunde känna, men ingalunda hvar hundrade efterlefd: Svara mig då min Läfare! hvad vördnad skola underfätare bära för sådana lagar, och hvad laglydnad skal man vänta der en mångfaldig omöjelighet möter vid deras efterlefnad? Der Konunga-bud dageligen öfverträdas, der förlorar menigheten al aktning för de nödigaste och helsofaste, och tror sig lika berättigad at öf-
ver-

vertråda alt; hvarigenom al moralitet hos medborgare måtte förfinna. En ömkelig belägenhet för et Rike!

Skadan för Riket af sådana lagbrott blifver ju längre ju större och betydligare. Flere sådana öfverträdelse gör lagbrott til en vana, och verka derhän, at göra Rikets inbyggare lag- och tygellösa, dem mera inga förfatningar eller bomar kunna tämja. De spakaste lamb, som i sin yngsta få vänja sig småningom at springa öfver hägnader, blifva inart af vanan de stygga öfver hägnader, blifva inart af vanan de stygga öfver hägnader mera kunna hålla tillbaka. Så hafva ock beklageligen våra myckna lagar, dem Aristokratiska magten redan troligen smitt uppå i flera hundra år, danat det Svenka och spaka folket, at blifva tygellösa Lagarnes öfverträdare.

§. 16.

På detta fättet har jag nu, min Läfare, fökt öfvertyga dig, huruvida de fleste härtills uppgifne förslager til en ny Tienstehions stadga kunna vara öfverensstämmande med en rätt borgerlig frihet eller Rikets nytta. Huru lyckelig jag varit i alt detta skal din oväldighet döma.

Men en öfver tienste-folkets sielfsväld och odygd klagande almänhet, torde ej väl låta nöja sig dermed, at jag kastat denna husböndernes gyllene bulla öfver ända, utan tro sig berättigade, at då utkräffa af mig et efter min tanka bättre förslag til en Tienstehions ordning, på det almänheten måtte utröna, om jag varit lyckelig

gare deruti, än de förre förslagsmakare. Jag får ej eller neka mina medborgare denna rättvisa, men bör ock tillika fåga det förut, at mit förslag är altför enfaldigt och kort, och hela förslaget består deruti: "At emedan alle tid efter annan utkomne stadgar om tienste-tionen icke finnas til fullo förvara den borgerliga frihet, som Svenska underfåtare tilkommer, ej eller leder til det rätta ändamålet, som är Rikets styrka och förkofring; så vil Kongl. Maj:t hafva dem alla, til alla fina omständigheter uphäfna, och för intet gällande förklarade, undantagande hvad upfägnings och flytnings tiderna beträffar, som efter gammal vanlighet, än framgent kunde bibehållas, och lemna det i hvarje underfåtares egen frihet, så tienare, som husbonde, at med hvarandra öfverenskomma, det bästa de gitta, antingen om års-tienst eller daga-lön, til det pris, som de fins emellan kunna träffa."

Se! här är nu hela mit förslag, bygt på den äkta frihetens grund-pelare. Det står helt naket, utan annat stöd än friheten, hvarpå det hvilar, och en naturlig motvigt eller reciprocitet emellan husbönder och tienare, aldeles utan at gynna någondra, eller fortrycka mera den ena, än den andra.

Bort med et så förderfveligt förslag, fåga vist de fleste af mina Läsare. Det måste fatta alla husbönder i yttersta bryderi, blottställa dem utan tienste-folk, nödga dem, at låta sina egendomar förfalla i linda, eller ock, i en häraf upkommande almän förvirring, fälja bort sina fastig-

fastigheter til halfva värdet. Jag kan lätt föreställa mig, at det vore för många husbönder et dunderflag, helst för dem, som nu arbetat med fors på nya fjettrar för friheten; men detta kan ej affkräcka mig, at noga följa min öfvertygelse: Jag är van redan vid sådant rop, och har märkt alltid at den Aristokratiska magten är en böld, ömsom en ögnesten, den som rör vid den blir alltid öfverfallen med et hiskeligt anskri, at hela Riket förgås, men bör få förtås; at *Aristocraterne förlora något af sina orätmätiga inkräktningar, hvarigenom Riket och Medborgare komma til sin rätt.*

Då uphöra, säger du, års-tienster aldeles, och en hushållare måste för en odrägelig dyrdags-penning alltid dageligen föka sig arbetare. Nej, min Läfare! Års-tienster i sin frihet innefatta stora förmoner, äfven för tienare, så at de, som äro löse och ogifte, när de få förföka at vara löse et år, taga gerna års-tienst det andra. Dags-penningen i de brådaste arbets-tider stiger väl nu högt, när få dags-verkare äro at tilgå, men blifva de flere, faller den. Dags-verkaren tyks väl få stor dags-penning den ena gången, men han måste vara utan en annan tid och äta up sin förtienst. Deremot få års-tienare sin stedsel, sina slit-plagg, med mera: de gå til fri disk och duk hela året omkring, få heligt som sökn, och hafva hos sina husbönder gemenligen en ymnigare förtäring, än de i sin fattigdom kunna hålla sig hemma, utom en hederlig lön, som friheten sätter på deras års-arbete; hvilket alt sammanlagt och til penningss-

räkndadt utgör en någorlunda hög dags-penning året omkring.

Et litet exempel torde bättre uplysa faken: Til Krono - brännerierna legas nu i Wafa årsdrängar med egen kost, fria husrum, ved och värma, och några månaders ledighet om sommarens i den brådafte arbets-tiden, för en summa circa 720 dal. Kopp:mt i lön och stedfel, och om man ville räkna hushyran och veden äfven til pennings, torde den invid en stad, der hyror och ved äro dyre, bestiga til 90 daler, om ej annars, dock med den få mycket retande bränvins-supen, som dervid bestås, som sammanlagt med lönen bestiger til 810 dal. Lät då tvänne sommar månaders ledighet utgöra 50 arbets-dagar, på hvilka drängen åtminstone kan på vår ort förtiena sig en dags-penning af 3 dal. 16 öre k:mt, som ännu gör en tilökning i hans lön af 175 daler, och sammanlagd men den förra års-lön in alles af 985 dal. K:mt, hvilken summa, fördeld jemt på 300 arbets dagar om året, gör en dags-penning för hvar dag hela året omkring i det närmaste af 3 dal. 9 öre, som i sig sielf är en hög dags-penning; ty om man tager 150 vinter dagar, för hvilka i det högsta ej kan betalas mera än 2 dal. 16 öre, som gör 375 dal. blifver af denna års-lön en dags-penning, som stiger til circa 4 dal. 2 öre h:mt för hvar sommar-dag, som redan gör för stor dags-penning; Icke desto mindre ser man, at en stor del drängar upfåga sin tienst vid bränneriet, och taga heldre års-tienster hos andra för betingade fria års-löner til 120 à 150 daler
k:mt

k:mt om året, med 3 à 4 plåtar i stedsfel, då de få kost och sina vanliga slit-kläder.

Af denna uträkning sluter jag först, at en arbetare för dags-penning betingad fås för långt billigare, än sådane års-drängar på bränneriet nu legas til. För det andra: då drengar ifrån få synbara förmoner gå til års-tienster med 20 à 25 plåtars lön, der de hafva kost hela året öfver och sina slit-plagg, få måste förmonerne dervid vara föga mindre, när alt sås noga tillsammans: och för det tredie, at års-tienster icke äro så förmonlige för husbönder, som det vid första påseende förekommer ofs, och at vi derföre såsom husbönder ej böre altför mycket förkräcka ofs för arbetets drifvande med dags-verks karlar: blefve de flere, så föllo dags-penningen anfenligen, och jag förfäkrar, när al den mat tienste-folket förtära året öfver, med deras slit-kläder och annat dylikt noga räknades til pennings, så utgiorde det en stor summa. Ja! säger du, det gör det vist, derföre borde en taxa vara, helst på deras löner. Men, min käre Läfare, hvad skole vi med taxor, de hållas ändock icke, hvarken af dig eller mig, då vi nödigt behöfve folk, om vi tillika icke göre dem äfven til trälar och beröfve dem al deras frihet, som sker genom lottningen, och det strider åter emot al medborgerlighet och mennisko-kärlek; och drabbar snart med olyckor på vårt fädernesland, som förut är bevist. Låt ofs derföre för det närvarande åtnöjas med vår lott, at betala dyrt vårt lego-folk: det är en naturlig följd af brist på dem. Vi måste

beklageligen upskära, hvad våre förfäder i hela hundrade åren utfått genom sina tjenste-hions stadgar, och genom dyrheten känna den brist på arbetare, som af dem är en naturlig följd.

§. 17.

Men deremot åligger oss, som lefve i et mera uplyst tide-hvarf, der mennisklighetens röst fått tränga sig up til Konunga-throner, och vinna rum i stora Förstares hiertan, at befria oss ifrån de väl förtienta förebråelser af efterkommanderna, som vi kunne gifva våra förfäder, och låta efterkommanderne under Guds välsignelse skörda frugter af våra christeliga och menniskligheten hedrande tankefått.

Kongl. Svenska Vetenskaps - Academien pryder sina Handlingar med en divise: *För Efterkommande*. Den har hon ock gjort skäl före. Det hörer Svenske Män til, at äfven i denna delen arbeta på samma stora ändamål. Om Sverige icke alt framgent skal arbeta i vanmagt och fattigdom på inbyggare, så böre vi vara omtänkte på kraftiga medel, at hielpa vårt fädernesland. När vi finne, at vår vanmagt består i brist på arbetande inbyggare, så är det handgripeligt, at vi måste vara omtänkte på plant-skolor af menniskor, icke egenteligen genom inrätningar af många barnhus, då erfarenheten i hela Europa lärt, at få barn af dem komma rätteligen Staten til gagns, då största delen vantrifs i trängsel och ofund luft, dö bort eller blifva lastfulle medborgare, än mindre genom befordrande af
otukt,

otukt, hvarigenom en del förtära sig i laster, med föga folkökning och utan vård om sina barn, andre sönderflita sina ägtenskaps band, til sina barns oboteliga förlust i sin upfostran; utan genom befördran af christeliga ägtenskap hos arbetare. Men frågan blir: Huru bör det ske? Genom frihet, så at Öfverheten återställer naturens fribref arbetarne i händer, som dem härtills genom tjenstehions - stadgarna blifvit beröfvadt.

Efter min oförgripeliga tanka borde allmänheten först få en helt annan förklaring öfver ordet lösdrivare, nemligen, at dermed inge andre förstås, än friske och arbetsföre tiggare, som ej idas förtiena sig födan, men at alle de, som ärligen förgde för sig och de fina, borde, ehuru de vore, antingen i torp, backstugor eller inhyses-hion, nu och evärdeligen tagas i Kongl. Maj:ts synnerliga hägn och försvar, så at ingen, ehö han vara må, egde magt, at tvinga dem til soldater, båtsmän, saltpetter stutare eller i ärtienst, när de godvilligt ej funne sig dervid. Dernäst borde dem gifvas vid handen, huru Kongl. Maj:t ansåge drängars och pigors och andra lösa arbetares giftermål för lika så nyttiga, och för riket förmonliga, som hemmans-brukares, och at Kongl. Maj:t, til at få mycket mera befördra dem, såsom en upmuntran frifäger dem ifrån 1, 2 eller 3 års krono-utlagor, så snart de med betyg vid Mantals-skrifningen bevisa sig hafva trädt i ägtenskap innan någondera af dem fylt 30 år, hvilket giftermåls præmium

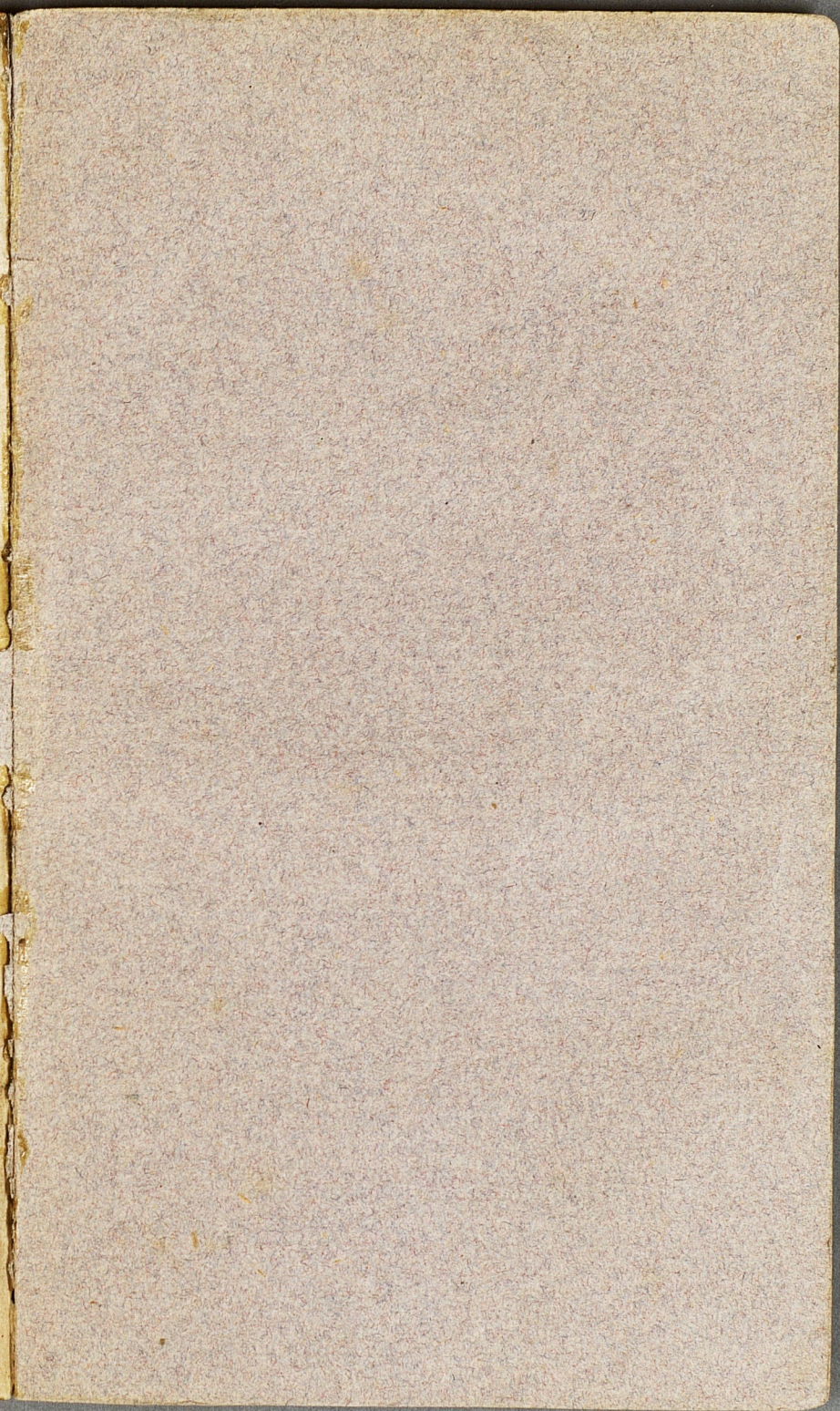
D 5

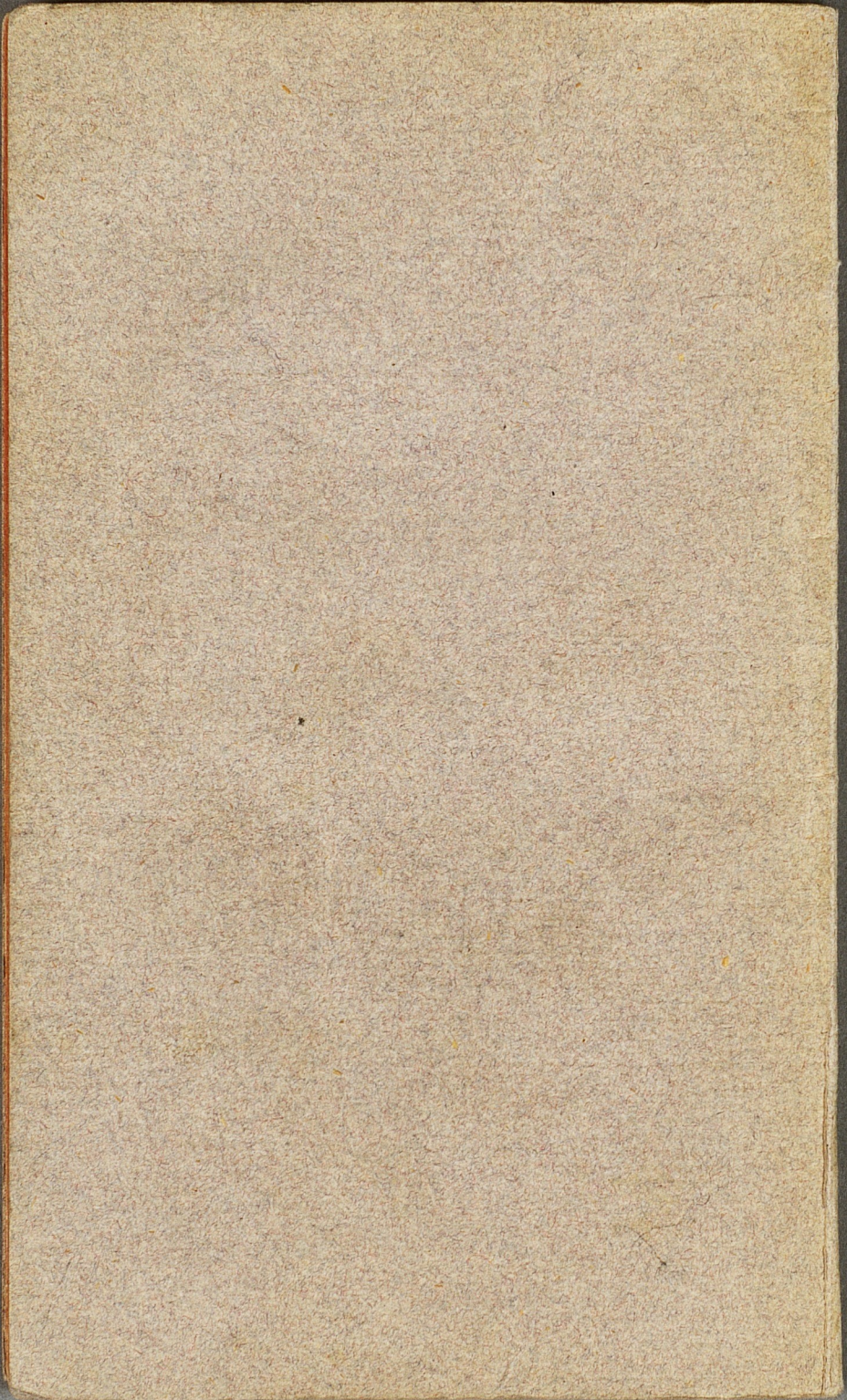
til

til en början kunde fastställas på 10 år, icke derföre, som skulle icke folket i sin frihet, utan belöningar, tänka på giftermål, utan at få mycket finare utrota gamla fördomar om lösa arbetares dårskap at gifta sig. Derjemte borde de ega förfäkran, at ej alenast med vederbörligt tillstånd få bo och bygga på alla Krono-parker, utan äfven niuta Kongl. Maj:ts Nådiga hägn, hvarest de helst med enkilta jord-egare kunde öfverenskomma, at få upfatta sig torp och backstugor, eller ock bo inhyses hos någon hemmans-brukare: och änteligen, såsom det hufvudsakeligaste, at de egde fulkomlig frihet, at förförja sig och de fina med hvad slags arbete och slögd, utom krögeri, de sielfve ville idka, utan någon inskränkning.

Genom en sådan förfatning, men ej annars, kunde friheten i min tanka återställas våra arbetare, och detta är efter mit begrep den naturliga grundritning til en högt nödig plant-skola för vårt tienstefolk. Här egde vår Store och välgörande Konung et välsignadt utryme, at efter Sit öma hiertelag vederquicka och uplifva dem af sina trogna underfåtare, som annars, för långt stadd från Thronen, fallan hinna få känsla af den derpå lyfande solens värma. Här är ämne til et Storverk för en Konung i Sverige, som ej annat kan, än vara stor i alt. Han bekläder Svenska Thronen, såsom Aristocratiens Seger-Herre i Riks-styrlsen; Men samma okynnes få föker ännu utöfva sin vildhet emot Riket uti tryckande af des ringaste underfåtare. Den heder bör då tilkomma Vår Dyra Smorda, at göra segren fulkomlig. Då under egennyttans knot verlden måste beundra så ädelmodiga inkräktingar, och äfven de ringaste med glädie välsigna *Konung GUSTAF och FRIHETEN*, få skola efterkommande under en glädiefull skörd af det, som vår Nådige Konungs omhugsamhet utfått, i flera seler stöc blomster på dens dyra graf, som genom sin visdom och et välgörande hierta kunnat hämma egennyttans förödeler.

Längre har jag för denna gången ej kunnat gå. Jag ömar för mit fädernesland, och mit hierta blöder öfver des refvor: nögd om jag kunnat upmuntra mina Landsmän at granska detta ämne; men lycklig om jag kunnat gifva minsta anledning til rättelse!

www.books2ebooks.eu